

लालित्य
श्रावण २०४१
अंक-२
वर्ष-७

लेनिनको सम्झनामा

लेनिन यस्तो व्यक्तित्व हो जसलाई सालको एक पटक सम्झेर मात्र पुरदैन । वहाँलाई हामीले हरेक दिन हरपल सम्झनु आवश्यक छ । ताकि हामीले आफ्नो राजनीतिक जीवनमा बहकेर बाटो नबिराऔं । लेनिनका कृतिहरूले विश्वमा जातिलाई शोषक र अत्याचारीहरूको हातबाट कसरी मुक्त हुने हो भन्ने कुरो घाम भैँ छर्लङ्ग राखिदिएको छ । लेनिनले यो भनेनन् “कि मार्क्स र लेनिनका कुराहरू मात्र पढोस्” अनि सबै कुराहरू त्यही पाइनेछ । लेनिनले भने मानव जातिले हजारौं वर्षदेखि अनुभव गरेर छोडेर गएका अनेकौं कृतिहरू र विचारहरूको अध्ययन गर्नु आवश्यक छ । वहाँ भन्नुहुन्छ, सबैबाट सिक । सबैको अध्ययन गरिसकेपछि सम्पूर्ण कुराहरू आफ्नो दिमागमा मन्थन गर र आफ्नो देशको मुक्तिको निम्ति आफैँले बाटो पहिल्याउं । यस कुरोलाई नबुझेहरू अक्सर कठमूल्यावादमा फस्ने गर्छन् । आजकल एक थरी कम्युनिष्टहरू माओवादको नाममा यस्तै कठमूल्यावादमा फसेका छन् । वहाँहरू सबै कुरो माओत्सेतुंग विचारधारा भन्दै काम गर्न खोज्छन् । अरू त अरू कामरेड माओका ‘कृतिहरूमा’ राष्ट्रिय प्रजातन्त्रको लेख छपाउँदा विश्वमा तमाम अविकसित देशहरूको निम्ति सर्वमान्य राजनीति भएर पनि वहाँहरूलाई यो कुरो मञ्जुर छैन र कामरेड माओको कृतिमा ‘नयाँ जनवाद’ बारेको लेख मात्र पाइएको हुनाले वहाँहरू भन्नुहुन्छ नयाँ जनवाद नै एक मात्र माओको लेखमा ‘राष्ट्रियता र प्रजातन्त्र’ भन्न भने हिचकिचाउँदैनन् । अनि कामरेड माओका कृतिहरूमा गैर पूजीवादको विकासको चर्चा नभएकोले यो कुरो पनि वहाँहरूलाई मञ्जुर छैन र कामरेड माओले लेखे जस्तै ‘राष्ट्रिय पूजीको’ विकारमा जोड दिन्छन् । ‘नव उपनिवेशवाद’ पनि कामरेड माओको किताबमा नभएको र ‘अर्ध उपनिवेशवाद, अर्ध सामन्तवाद’ भन्ने शब्दहरू मात्र त्यहाँ पाइने हुँदा आज संसार कहाँ पुगिसके तर वहाँहरू ठीक यही शब्द मात्र प्रयोग गर्न रुचाउँछन् । कठमूल्यावादको यी नमूनाहरू हुन् ।

न त मार्क्स यस्तो सिकाउँछ, न त लेनिनले नै । यसै निम्ति मार्क्सवाद र लेनिनवादलाई एक सूत्रवादको रूपमा लिइँदैन यसलाई मार्ग दर्शकको रूपमा लिइन्छ । यो एउटा यस्तो प्रकाश स्तम्भ हो जसले हामीलाई बाटो देखाउँछ, तर आँखा भने आफ्नै हुनुपर्छ र बाटो आफ्नै बुद्धि लगाएर पहिल्याउनु पर्छ ।

अर्कातिर लेनिनको शिक्षाले प्रतिक्रियावादीहरूको प्रचारलाई पनि भूठ साबित गर्छ । उनीहरू प्रचार गर्छन् की कम्युनिष्टहरूको लाइन रुसबाट आउँछ अथवा चीनबाट । यस कारण उनीहरू कम्युनिष्टहरूलाई रुस पन्थी अथवा चीन पन्थीको रूपमा चित्रण गर्छन् । कम्युनिष्टहरूको लाइन न त रुसबाट आउँछ न त चीनबाट । कम्युनिष्टहरूलाई

तयारी मालको रूपमा लाइन-लाइन रुस तथा चीनबाट आयात गर्न पाए धेरै सजिलो पर्ने थियो र कम्युनिष्टहरू आज जस्तो सहज टुकामा बाँडिने पनि त थिएनन् । स्पष्टतः छ, कम्युनिष्टहरूको लाइन बाहिरबाट आवश्यक हुँदैनन् । कम्युनिष्टहरूको लाइन आफ्नै देशको समस्याबाट यसलाई कसरी समाधान गर्ने हो भन्ने सोच-विचारबाट निस्कन्छ । हो अवश्य यो लाइन निकाल्दा कम्युनिष्टहरूले अन्तर्राष्ट्रिय स्थिति के छ सो पनि विचार गर्छन् । अनि रुसको अनुभव चीनको अनुभव र अरू पनि देशको ऐतिहासिक अनुभवहरूबाट सिक्ने गर्छन् अनि लेनिनले भने भै आफ्नो मगजमा सबै कुरो मथेर निचोड निकाल्ने गर्छन् । हो, अवश्य ! नौसिखुवाहरू रुस अथवा चीनको नक्कल गरेपछि भईहाल्छ भन्थान्छन् र धोखा खाएर बारम्बार आफ्नो लाइन बदलेर हिड्छन् । यो गलत तरीका लेनिनले सिकाएको तरीका होइन ।

आजकल यस्तो पनि एक धर्मा पाइन्छ, त्यो हो आफू एकलैले विचार गरेर जो ठहरियो सो ठहरियो । होइन, लेनिनले एउटा अर्को दिएको छ, त्यो हो जनवादी केन्द्रीयता । जनवादी भन्नाले सबैलाई आ-आफ्नो विचार स्वतन्त्र रूपले राख्ने र यसमा व्यापक रूपले छलफल गरेर सामूहिक रूपले एउटा निचोड निकाल्ने । अनि केन्द्रीयता भन्नाले यसरी निस्केका निचोडलाई सबैले एक भएर लागू गर्ने । यो स्पिरिट पनि आज केही हदसम्म हराएको छ । हो, कसै-कसैले जनवादी केन्द्रीयता आफ्नो सुविधा अनुसार आफ्नो सानो समूहभित्र मात्र लागू गर्न खोज्छन् यसको फल स्वरूप वामपन्थी आन्दोलन आज सहज टुकामा बाँडिएको छ । मार्क्सवाद-लेनिनवादको प्रकाशमा सबै देश अरूको क्रान्तिकारी इतिहास र अनुभववाछ सिकेर आफ्नो देशको राष्ट्रिय स्थिति तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्थितिको पनि गहिरो अध्ययन गरेर वामपन्थीहरूको बीच व्यापक छलफल गरेर व्यापक रूपमा सैद्धान्तिक संघर्ष गरेर नै आज फुटेका वामपन्थीहरू फेरी एकजुट हुन सक्नेछ । यो बाटो लेनिनको बाटो, मार्क्सको बाटो हो । आफ्नो कुरो स्पष्ट भन्ने र अर्काको कुरा सुनेर यसमाथि विचार गर्ने बानी बसाएर नै आजको वामपन्थी आन्दोलन एक सूत्रमा बाँधिएर आउने छ ।

वामपन्थीहरूले जडसूत्रबाट छोडी मार्क्स, एंगेल्स, लेनिन तथा अन्य तमाम क्रान्तिकारी नेताहरू र आजका दिग्गज सिद्धान्तकारहरू सबैको कृतिहरू बिना पूर्वाग्रह अध्ययन गरौं । सबै कुराहरूको अध्ययन गरेर आफ्नो दिमागमा नयाँ र आपसमा बिना पूर्वाग्रह व्यापक छलफल गरौं र बैज्ञानिक विश्लेषणको आधारमा निचोड निकालौं र वामपन्थी आन्दोलनलाई सबैले एक भई अगाडि बढाऔं । यही नै लेनिन प्रतिको मेरो श्रद्धाञ्जली हो ।

अमेरिकाली सहायता जादूगरको बाकस

तेश्रो विश्वका मुलुकहरूलाई अमेरिकाले नै सबैभन्दा बढी सहायता दिन्छ । उसको यो सहायता सरकारी खजाना बैंकहरू र ठूलठूला बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूबाट कैयौं रूपमा

प्राप्त हुन्छ । यसको साथै विश्व बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय विकास संगठन आईडीए जस्ता बहुपक्षीय संस्थाहरू मार्फत् पनि उसको सहायता वितरीत हुन्छ ।

तेश्रो विश्वका मुलुकहरूलाई प्राप्त सबैभन्दा ठूलो सहायताको राशि अमेरिकाको नै हुन्छ । यसमा सन्देह छैन त्यो आजको जमानाको सबैभन्दा ठूलो दानी हो ।

तर त्यो निःस्वार्थ दानी छैन । स्वयं विश्व बैंकले यो कुरालाई एकदमै प्रष्ट गरेको छ । त्योअनुसार त्यसलाई र आईडीएलाई अमेरिकाबाट कर्जाको रूपमा बाँड्न जति धन प्राप्त हुन्छ त्यसको हरेक डलरमा ८२ प्रतिशत ठेक्काहरूको रूपमा अमेरिकालाई फेरी प्राप्त भइसकेको छ ।

तर अमेरिकालाई आईडीएको तुलनाको तुलनामा विश्वबैंकबाट बढी फाइदा हुन्छ । बैले आफ्नो ३९ वर्षमा १,२४९ करोड डलर लगानी गरेको छ तर अमेरिकाका ठेक्का कम्पनीहरूले त्यहाँबाट ७,४४६ करोड डलर कमाइसकेका छन् ।

तर सन् १९६० मा स्थापित आईडीएमा अहिलेसम्म अमेरिकाले ९३४३ करोड डलर लगानी गरी कूल आम्दानी १३० करोड डलर गर्न सकेको छ । कहाँ ६०० प्रतिशतको कमाई कहाँ १६ प्रतिशत मात्रै आम्दानी यही कारणले गर्दा राष्ट्रपति रेगनले आईडीएको कोषमा एकै पल्ट २५ प्रतिशतले कमी गर्नुभएको हो ।

अमेरिकाको दानशीलताका तर्फहरू निकै जेलिएका छन् । उदाहरणको निम्ति, अमेरिका र उसका मित्र देशहरूको एक प्रमुख संगठन आर्थिक सहयोग र विकास संगठन, आईसीडीलाई लिन सकिन्छ ।

ओईसीडीका मुलुकहरूमा विकाससम्बन्धी सहायताको रूपभन्दा ठूलो राशि अमेरिकानै दिन्छ । तर त्यसले आफ्नो कूल राष्ट्रिय उत्पादनको ० दशमलव २३ प्रतिशत मात्रै दिन्छ । यो १९८१-१९८२ को सरदर अंक हो ।

ओईसीडी मुलुकहरूको कूल राष्ट्रिय उत्पादनमा सन् १९८२ मा अमेरिकाको भागमात्रै ४० दशमलव ५ प्रतिशत थियो । तसर्थ ० दशमलव २३ प्रतिशतले पनि यो राशि निकै ठूलो हुन्छ । तर आफ्नो भागबाट त्याग गर्ने अनुपातको सम्बन्धमा भने त्यो देश सूचीमा इटली भन्दा पनि तल पर्दछ ।

अमेरिकाली सहायताबारे गरिएको हल्लाखल्ला वास्तवमा तेश्रो विश्वमाथि लादिएको कर्जा हो । यो कर्जाको ब्याज दर उच्च हुन्छ र त्यो अबौं डलरको आम्दानीको साधन हुनुपुगेको छ । यसले विकासशील मुलुकहरूको ढाँत भाँचेको छ । यसले गत वर्ष मेक्सिको ब्राजिल र अर्जेन्टिनामा तुफान मचाएको थियो ।

उल्लेखनीय के छ भने विकासशील देशहरूमाथि चढेको यो कर्जा रकम सन् १९८४ को सुरुमा ८०० अर्ब डलरभन्दा बढी भइसकेको छ । त्यो कर्जाको वार्षिक भुक्तानी १३० अर्ब डलर छ । यस्ता पनि मुलुक छन् जसले पुरानो कर्जाको रकम भुक्तान गर्न नयाँ कर्जाको ८५ प्रतिशत खर्च गर्नुपर्दछ ।

यस्तो गर्दा कर्जाको रकम आफैँ अबैँ डलरले बढ्न पुग्छ । यसको नतिजाको रूपमा कर्जाको राशि अबैँ डलरले बढ्न गयो ।

दोहोरो मार

अमेरिकाली कजेटमा घाटा बढनाले डलर भन् मङ्गो हुन्छ र ब्याजका दरहरू बढ्छन् । यसले विकासशील देशहरूमाथि दोहोरो मार पर्दछ । यो वर्ष अमेरिकाली घाटा बढेर १९५ अर्ब डलर भयो ।

विकासशील देशहरूलाई बैकहरूबाट प्राप्त हुने ऋणकोभन्दा कसिना साथ डलरको भाउ बढ्छन् । यो तथ्यले अमेरिकाली विकास ऋणहरूमा गरिएको उत्तरोत्तर र कटौतीको रहस्य बुझ्न सघाउँदछ । सन् १९७३-७७ मा अमेरिकाको ० दशमलव २५ प्रतिशत थियो तर सन् १९८१-८२ मा यो ० दशमलव २३ प्रतिशतमा घट्न गयो ।

नीतिको हतियार

अब अमेरिकाले आफ्नो 'सहायता' को सम्बन्धमा केही सर्तहरू राख्ने भएको छ । ती मध्ये एउटा के हो भने सहायताको उपयोग अमेरिकाली विदेश नीतिको हतियारको रूपमा गर्ने निर्णय अब वासिङ्गटनले कुन मुलुक राष्ट्रसंघमा, असंलग्न आन्दोलनमा वा अरू अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय संघहरूमा तथा आफ्नो विदेश नीति र आर्थिक नीतिको क्षेत्रमा अमेरिकाली विदेश नीतिको कति अनुकूल छ र कतिको प्रतिकूल भन्ने हिसाब किताब गर्नेछ ।

अर्को निर्णय हो अमेरिकाली आर्थिक र सैनिक सहायतालाई अलग्ग नगरी एउटैमा गाँस्ने । यसको साथै सहायता पाउने मुलुकहरूले निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन दिनुपर्ने छ । यसैमा खाद्य सहायता पनि सामेल छ ।

तथ्य के हो भने अमेरिका यसै नीतिमा पहिलेदेखि नै थियो र अब त्यसलाई खुल्लमखुल्ला घोषणा मात्रै गर्न पुगेको छ । प्रष्ट छ, यसको व्यावहारिक नतिजाहरू सामुन्ने आइसकेका छन् ।

अमेरिकाले सन् १९८१-८२ मा विदेशी मुलुकहरूलाई ८ दशमलव ३ अर्ब डलरको आर्थिक सहायता दियो र ७ दशमलव ९ अर्ब डलरको सैनिक सहायता र ३० प्रतिशत

आर्थिक सहायता इजरायल, इजिप्ट, स्पेन, तुर्की, फिलिपाइन्स, दक्षिण कोरिया र पोर्चुगल अर्थात् अमेरिकालाई सैनिक अखडाहरू उपलब्ध गराउने मुलुकहरूलाई दिइएको छ ।

प्रष्ट छ, अमेरिकाली 'सहायता' लूटको साधन मात्रै नभई सार्वभौम राष्ट्रहरूलाई उनीहरूको अन्तर्राष्ट्रिय आवरण र आन्तरिक सामाजिक, आर्थिक पाइलाहरूको निम्ति पुरस्कृत र दण्डित गर्ने हतियार पनि बनाइएको छ । जिम्बाबेलाई ग्रेनाडाको प्रश्नमा अमेरिकाको विरोध गरेबापत आर्थिक मदत कम गरियो । कल्जेरियाको प्रवित ग्याँसको खरिद पत्रलाई अस्वीकार गरियो र लिबियालाई तेल रिफाइनरीको आपूर्तिमाथि रोक लगाइयो ।

इजरायलले लेबनानमा राक्षसी नाच गरेर वासिङ्गटनको मर्जी काम गन्यो तसर्थ त्यसलाई सन् १९८२ मा २ दशमलव ५ अर्ब डलरको सैनिक आर्थिक सहायता दिइयो । सन् १९८३ जस्तै सन् १९८४ मा पनि क्याम्प डेभिड सम्झौतामा हस्ताक्षर गर्ने इजरायल र इजिप्टलाई सबैभन्दा बढी अमेरिकी सहायता दिइयो ।

अर्कोतिर मोजाम्बिक, अंगोला, लेसोथोमाथि हमला गर्ने, नामिबियामाथि गैरकानूनी कब्जा गर्ने र रंगभेदवादी नीति लागू गर्ने दक्षिण अफ्रिकालाई अन्तर्राष्ट्रिय विकास एजेन्सीले अमेरिकाको दबाबमा १ दशमलव ६ अर्ब डलरको सहायता दियो ।

नीतिगत शर्त

वास्तवमा द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय अमेरिकाली सहायता केही नीतिगत शर्तहरूसित जोडिएको हुन्छ, सहायता पाउने मुलुकले निजी क्षेत्रलाई बढावा दिनु पर्दछ, कृषि, जनसंख्या नियन्त्रण, स्वास्थ्य, कृषि उद्योगहरू, सिँचाइमा लगानी गर्नुपर्दछ तर भारी उद्योग र सार्वजनिक क्षेत्रलाई बढाउनु हुँदैन, तिनीहरूले आफ्नो बजारलाई 'दाताहरू'को निम्ति खुल्ला राख्नुपर्दछ, आफ्नो मुद्राको निर्देशनअनुसार अवमूल्यन गरिरहनु पर्दछ, इत्यादी ।

तर अब यो 'सहायता' शर्तहरूको सट्टा निर्देशहरू र 'फरमान' को साथ दिइन्छ । संसारको हालत सरकारको अखडा जस्तो भएको छ । जादुगरले रंगमञ्चमा बाँदरको नाच नचाएर मनोमानी कमाउँदछ र तिनीहरूको रगत पिउँछ, मासु पनि खान्छ । त्यो जादुगर हाँस्छ, रुन्छ, आफू तर्सिएको देखाउँछ, गम्भीर हुन्छ, रिसमा उफ्रिन्छ । उसको हातमा कोरा छ र त्यै कोरा 'सहायता' हो ।

अफगानिस्तानका प्रतिक्रान्तिका पश्चात् सीआईएको हात

(अफगानिस्तानको प्रतिक्रान्तिकारे पत्रिकाले टी.एल.को प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न अनुरोध गर्दा दिनुभएको जवाफ)

मैले अफगानिस्तानको सुवालमा वाबक कर्माँलको समर्थन गर्दा प्रतिक्रियावादीहरूले हल्ला मचाए तुल्सीलाल रुसको दलाल हो भनेर । कसै-कसैले माओ विचारधारा भन्दै प्रतिक्रियावादीहरूको हाँमा हाँ मिलाएर यस प्रचारलाई खुब अगाडि बढाए ।

हाल घटनाक्रमले साबित गरेको छ कि गल्लि तुल्सीलालले होइन, वहाँहरूले गरिराखेका छन् । समय आएको छ, वहाँहरूले एक पटक दोन्याएर ठण्डा दिमागले सोचुन् ।

मूल प्रश्न हो अफगानिस्तानमा समाजवादोन्मुख जनताको राष्ट्रिय प्रजातान्त्रिक व्यवस्था स्थापना गरी त्यस देशको जनतालाई आफ्नो देशको मालिक बनाएर त्यस देशको स्वतन्त्रता र सार्वभौमिकताको रक्षा गर्न हो वा अमेरिकी साम्राज्यवादको कठपुतली सरकार खडा गराई त्यहाँ जनतामाथि निर्मम शोषण र दमनको राजको जगलाई तलैबाट मजबुत गर्ने ? त्यो देशलाई उत्तर कोरिया जस्तै आफ्नै खुट्टामा उभिएर निरन्तर विकास गर्न सक्ने तुल्याउने अथवा ग्रेनाडा जस्तै अमेरिकी साम्राज्यवादको शोषण केन्द्र बनाउने ?

यो निर्विवाद सत्य साबित भएको छ अफगानिस्तानमा अमेरिकी साम्राज्यवादको खुँखार सी.आई.ए. को सञ्चालनमा प्रतिक्रान्ति भइरहेको छ, समाजवादको विरोधमा, राष्ट्रिय प्रजातन्त्रया नयाँ जनवादको विरोधमा, पूँजीवादको पक्षमा ती व्यक्तिहरूद्वारा जो कम्युनिष्ट विरोधी छन् ।

आज जब अमेरिका, बेलायत, फ्रान्स जस्तो विकसित पूँजीवादी अर्थ संकट बढ्दैछ र पूँजीवादी बाटो अपनाउने अन्य अविकसित देशहरूमा लाखौँ तादातमा जनता भोकमरिेको शिकार भई मरिरहेका छन्, त्यसबेला अफगानिस्तानमा पूँजीवादी व्यवस्था लाड्नु त्यहाँको जनतालाई मुक्त गर्ने कार्य नभई तिनीहरूमाथि सरासर गद्दारी गर्नु हो ।

आज कुनै पनि अविकसित देशहरूको दुइटा भन्दा अर्को बाटो छैन, ती देशहरूले या त समाजवादोन्मुख राष्ट्रिय प्रजातन्त्र स्थापना गरोस् र जनतालाई देशको मालिकको रूपमा स्थापना गरोस्, होइन भने पूँजीवादी व्यवस्थाको नाममा साम्राज्यवादको शोषण-दमनको चक्कीमा पिसिने गरी नव-औपनिवेशिक व्यवस्था स्थापना गर्दा जनतालाई कीरा-फट्यांग्रा र दासको रूपमा परिणत गरोस् ।

यो निर्विवाद सत्य कुरो हो आजसम्म अमेरिकी साम्राज्यवादको छायाँमा कुनै पनि अविकसित मुलुकहरूले आफ्नो देशको स्वतन्त्र रूपले विकास गरी जनताको समस्या समाधान गर्न सकेको छैन बरु ती देशहरू ऋणमा डुबेर भन् भन् उठ्न नसकिने हालतमा पुगेका छन् र यस्ता देशहरूमा प्रजातन्त्र होइन, निर्मम हुकुमशाही व्यवस्थाले जरा गाडेका छन् ।

आश्चर्य छैन, आज अफगानिस्तानमा त्यहाँको मेहनतसाथ जनता लडिरहेको छैन । भन्ने कुरो बेलायतको सांसद् सदस्य मि. ब्राउनले अफगानिस्तान घुमेर आएपछि दिएको बयान र बेलायतको प्रधानमन्त्री थ्याचरसँग झगडा गरेको कुरोल स्पष्ट गरेको छ ।

सवाल छ त्यहाँ लड्नेहरूको हुन् तर यसलाई स्पष्ट पार्न १९८३ को अक्टोबर १० तारिखको 'न्यूजवीक' को पृष्ठ ३२ ले स्पष्ट पारेको छ । यसको पृष्ठ २२ देखि २६ र अनि पृष्ठ ३१ र ३२ ले उस कुरोलाई अभै स्पष्ट गरेको छ र पृष्ठ ३३ को लेखले अमेरिकी साम्राज्यवादको चरित्रलाई नङ्ग्याई दिएको छ । 'न्यूजवीक' कुनै मानेमा कम्युनिष्ट पत्रिका होइन, न त यो प्रगतिशील अथवा वामपन्थी हो । यो एउटा पूँजीवादी पत्रिका हो अमेरिकाबाट प्रकाशित हुने । फेरी पनि यसले पत्रकारको नाताले सत्य र तथ्यलाई अगाडि ल्याउन करै लागेको छ ।

पृष्ठ ३२ मा रातो बक्स दिएको लेखले अफगानिस्तानमा बाब्राक कर्माकको शासन विरोधमा लडिरहेकाहरू को हुन् भन्ने कुरो स्पष्ट गरेको छ । तिनीहरू सी.आई.ए. द्वारा समर्थित र सञ्चालित प्रतिक्रान्तिहरूभन्दा अरू होइन भन्ने कुरो छर्ल्याएको छ । उनीहरूलाई चाहिने हातहतियार, तालिम र पैसा इत्यादी साराका सारा प्रबन्ध सी.आई.ए. द्वारा गरिराखेको हो भन्ने कुरोमा अब कुनै शंका छैन ।

त्यस लेखमा पाकिस्तानमा एउटा अमेरिकाली स्कूल शिक्षकबारे उदाहरण दिइएको छ । त्यो ३५ वर्षीय शिक्षक इयुजेन रेलाई निजले गुप्त रूपले अफगानिस्तानमा लडिरहेका मुजाहिद्दिहरूलाई बन्दुकहरू सप्लाई गरिरहँदा पक्रिएकोमा कदा श्रमसहित १० वर्षको कैद सजाँय सुनाइएको थियो । सुरुमा सो काम सी.आई.ए. द्वारा गराई राखेको भनेर कसैलाई शंका भएन । तर जब एक हप्ता नबित्दै उनी जेलबाट छुट्टै सबैलाई आश्चर्य लाग्यो र उनीद्वारा सो काम सी.आई.ए. द्वारा गराई राखेको हो भन्ने पनि स्पष्ट भयो । त्यस लेखमा यो पनि भनिएको छ कि 'अमेरिका त्यस लडाईमा आफ्नो हात छ भनेर देखाउन चाहन्न । यसैकारण अफगान गुरिल्लाहरूको सम्पूर्ण हतियार उनीहरूले अफगानिस्तानको फौजबाट खोसेको हतियार हो भन्ने कुरा प्रचार गरिएको थियो र अभै पनि यसै प्रचार छ । लेखमा भनिएको छ, तर यो कुरो बिल्कुल असत्य हो । 'बैंक सम्बन्धी कार्य अर्थात् वहाँबाट पैसा लिने-दिने इत्यादी कार्य, ती प्रतिक्रान्तिकारीहरूलाई तालिम दिने कार्य, उनीहरूलाई चाहिने सम्पूर्ण गोप्य सूचनाहरू दिने कार्य सबै सी.आई.ए. का अनेकौं कार्यहरूमध्येका हुन् । लेखमा भनिएको छ, सी.आई.ए. ले आफ्नो कार्य अति सूक्ष्म रूपले गर्ने गर्छन् । अमेरिकाले अहिले मुजाहिद्दिनलाई सालको १० करोड डलर दिइराखेको छ । अमेरिकाको हात नदेखियोस् भनेर अमेरिकाले मुजाहिद्दिनहरूलाई रुस र चीनमा बनेका हतियारहरू दिने गर्छन् ।

एउटा सवाल उठ्छ, अमेरिकाले रुस र चीनमा बनेका हतियारहरू कसरी दिने गर्छन् तर यसबारे त्यस लेखमा भनिएको छ, लडाईको सुरुमा उनीहरूलाई हतियार

इजिप्टबाट आउँथे ।’ (इजिप्टलाई पहिले नासरको पालोमा रुसले दिइराखेको हतियारहरू यी हुन्) लेखमा भनिएको छ, ‘आज चीन यसको मूल सप्लायर (पूर्तिकर्ता) भएको छ, र धेरैको शंका छ कि हतियारहरूको चोर बजारियाहरूले पाकिस्तानको रक्षा मन्त्रालयको आँखा बचाएर यो काम गर्छन् ।’ लेखमा उदाहरण दिएर अर्को कुरो यो पनि भनिएको छ, ‘एक भरपर्दो सूत्रअनुसार सिरिया र पी.एल.ओ.सँगको लडाईंमा इजरायलले हात पारेको रुसमा बनेको हतियार इजरायलले पहिले क्यानाडाको व्यापारी कहाँ पुऱ्याइन्छ, यहाँबाट पर्सियन गल्फ, सम्भवतः सौदी अरेबियामा रहने अमेरिकी हातमा पुग्छ, र यहाँबाट चक्कर काटेर अन्तमा पाकिस्तान भएर अफगान सीमाना कटाइन्छ ।’

त्यस लेखमा सी.आई.ए.सँग सम्बन्धित एउटा अर्को व्यापारीको धेरै साल बिताएर फर्केको एक जना व्यापारीले पेशावरमा एउटा टायर कारखाना खोल्थे । तर पाकिस्तानको पुलिसले उनको अन्य सामानसँगै हतियारहरू पनि फेला पारे । सो व्यापारी पक्राउ भयो । तर तुरुन्तै छुटेर बेपत्ता भयो । पाकिस्तानको धेरै जसो उद्योगपतिहरूको भनाई छ त्यस कारोबारमा सी.आई.ए. को गुप्त हिस्सा छ ।

त्यस लेखमा भनिएको छ, ‘सी.आई.ए.सँग सम्बन्ध नभएको साना-तिना व्यापारीहरूले पनि हतियार बेच्ने गर्छन् ।’ सी.आई.ए. को हात नदेखियोस् भनेर नै यस्तो छुयासमिसे काम गराइन्छ । यस्तो छुयासमिसे कामको पछाडि पनि अवश्य सी.आई.ए. कै हात छ भनेर सो लेखमा भनिएको छ । कुनै पाकिस्तानीको भनाईलाई उद्धृत गरी सो लेखमा भनिएको छ, ‘यस्तो जटिल सम्बन्ध आपसेआप भएको छ भने बिल्कुल सोच नसक्ने कुरो हो ।’ अफगानिस्तानको राजधानी काबुल वरीपरी काम गरिरहेका ४,५०० गुरिल्ला अरूको नेता अब्दुल्लाको भनाई छ ‘उनीहरूलाई जमिनबाट आकाशमा हान्ने अमेरिकी मिसाइलको जरुरत छ, तर अमेरिकीहरूले यो मिसाइल दिने कबुल गरेर पनि अहिलेसम्म दिइरहेको छैन ।’

सायद यस्तो हतियार उल्टै अफगान सरकारका हात पर्ला भनेर अमेरिकालाई डर होला । जे होस् मुजाहिद्दिनको विजय निश्चित रूपले अफगान जनताको विजय नभई अफगानिस्तानमाथि सी.आई.ए. को विजय हुनेछ र अफगानिस्तान अमेरिकी साम्राज्यवादको शोषण र दमन केन्द्रको रूपमा एक नयाँ उपनिवेश बन्नेछ । अमेरिकाको उपनिवेश बनेपछि अफगान जनताको जीवन बर्बाद हुनेछ भन्ने कुरोमा कुनै शंका छैन । यदि मुजाहिद्दिनहरूको हातमा अफगानिस्तान पर्छ भने अहिले अफगान किसानहरूमा वितरण भएको जग्गा मेहनतकश किसानहरूको हातबाट खोसी सो जग्गा अमेरिकी एकाधिकार पूँजीपतिहरूको फाराम बदल्ने छ । राष्ट्रिय उद्योगहरू साम्राज्यवादी विदेशी पूँजीको हात मार्ने छ । भरसक ती उद्योगहरू नष्ट गरिने छ । एक पटक फेरी अफगान जनतामाथि अमेरिकी साम्राज्यवादको निर्मम शोषण र दमन चल्ने छ । अफगान जनतामा बेरोजगारी बढ्नेछ ।

म अफगानिस्तानमा सोभियत समर्थकको विरोध गर्ने आफूलाई वामपन्थी भन्नेहरूसँग सोध्न चाहन्छु, तपाईंहरू अफगानिस्तानमा के चाहनु हुन्छ का. माओले नयाँ जनवाद लेख्दा नै टुंग्याइसकेको छ, समाजवाद र साम्राज्यवादका बीच तटस्थता भ्रम मात्र हो । साम्राज्यवादले कुनै देशमा स्वतन्त्र रूपले पूँजीवादको पनि विकास गर्न दिँदैन, यसै निमित्त त्यस देशमा एक स्वतन्त्र रूपले पूँजीवादी प्रजातन्त्र पनि हुन सक्दैन । त्यस देशले या त समाजवाद तिर जाने गरी नयाँ जनवाद (आजको स्थितिमा राष्ट्रिय प्रजातन्त्र) स्थापना गर्नुपर्छ होइन भने त्यो देश साम्राज्यवादको शोषण र दमन क्षेत्र एक नव-उपति बेशदादमा नै परिणत भई त्यहाँको जनताको निर्मम हुकुमशाही व्यवस्था भोग्नुपर्ने छ ।

सोभियत संघको अनुपस्थितिले अफगानिस्तानलाई छिट्टै सी.आई.ए. को कब्जामा पठाउने बाटो खुल्छ । मुजाहिद्दिन समर्थक वामपन्थी भनिएका साथीहरूसँग सवाल छ, 'के तपाईंहरू यही चाहनु हुन्छ ? एउटा अर्को सवाल छ तपाईंहरूले अफगानिस्तानबाट सोभियत फौजहरू भन्दा यसको पूर्व शर्त की अफगानिस्तानमा अमेरिकी, पाकिस्तानले हस्तक्षेप नगर्ने शर्तलाई किन अगाडि बढाउनु हुन्न ?

स्पष्टतः तपाईंहरूको माग प्रगतिशील व्यक्तिहरूको मागसँग मिल्ने माग होइन, अफगान जनतालाई स्वतन्त्र रूपले विकास गर्न दिने माग होइन, बरु अफगानिस्तानमा सी.आई.ए. को कब्जा जमोस् भन्ने मागसँग बिल्कुल मिल्दोजुल्दो माग हो ।

हामी पनि चाहन्छौं अफगानिस्तानबाट सोभियत फौज हटोस् तर उसको पूर्व शर्तको रूपमा पाकिस्तान र अमेरिकी साम्राज्यवादको हस्तक्षेप पनि बन्द होस् । यस शर्तमा स्वयम् सोभियत संघ त्यहाँबाट आफ्नो फौज हटाउने पक्षमा छ । यो शर्त पुरान भए पनि अफगानिस्तानबाट सोभियत फौज हट्नेछ तर अफगान जनताको सौर क्रान्तिको फलस्वरूप स्थापना भएको त्यहाँको राष्ट्रिय प्रजातान्त्रिक व्यवस्था सुदृढ पारेर अफगान जनताले उत्तर कोरियाली जनता भई आफ्नै खुट्टामा उभिएर साम्राज्यवादसँग टक्कर लिने शक्तिको विकास गराएर नै सोभियत फौज त्यहाँबाट आपसेआप हट्ने छ भन्ने कुरामा कुनै शंका छैन । कारण सोभियत संघ एउटा समाजवादी मुलुक भएको हुँदा यसले अर्काको देशको आफ्नो शोषण र दमन क्षेत्र बनाउने लक्ष्य कुनै देशमा आफ्नो शोषण क्षेत्र बनाएको छ । सोभियत संघले कुनै देशको खेत, खानी, कारखाना, व्यापारमाथि कब्जा गरेर आफ्नो बनाएको छैन, न त बनाउनु नै छ, कारण यस्तो काम कम्युनिष्ट सिद्धान्तको विपरीतको कुरो हो । बरु सोभियत संघले हर देशलाई निःस्वार्थ मद्दत गर्दै आएको छ । हामी आफ्नै देशमा सोभियत मद्दतबाट निर्माण भएको चिनी कारखाना, चुरोट कारखाना, इत्यादीलाई लिएर हेर्न सक्छौं । यी सब दिएर सोभियत संघले के फाइदा उठायो सोभियत संघको कुनै इच्छा छ भने नेपाल र सोभियत संघले यो मित्रता रहोस् साँच्चै भन्ने हो भने सोभियत संघले यो मित्रता पनि पाइरहेको छैन र जसरी हुन्छ चारैतिरबाट सोभियत संघको बदनाम गर्ने नै कार्य भइरहेको छ । फेरी पनि सोभियत संघले अझ अर्को निःस्वार्थ मद्दत गर्ने काम छोडेन र नेपाललाई रेजिन

तार्पेन्ताइनका कारखाना खाल्न मद्दत गर्दैछ । जसमा करिब २० हजार नेपाली जनताले काम पाउने छ । यसो गर्दा सोभियत संघले न नाफा खोजे न ब्याज खोजे । यस बाहेक हालसालै सोभियत संघले निजी क्षेत्रमा औद्योगिक विकासको निमित्त समेत यस्तै मद्दत गर्न आफ्नो इच्छा प्रकट गरेको छ ।

सोभियत संघकै मद्दतले भारत आज आर्थिक क्षेत्रमा आफ्नै खुट्टामा उभिन सक्नेभएको छ र विश्वको १० विकसित देशहरूमध्ये ९ औं स्थान ओगटेको छ ।

यस्तो सारा मद्दत गरेर सोभियत संघले भारतसँग मित्रता सिबाय अरू के स्वार्थ खोजेको छ ? सोभियत संघकै देन हो कि भारत आज स्वतन्त्र, सार्वभौम र शक्तिशाली देशको रूपमा देखापरेको छ ।

अफगानिस्तानमा पनि सोभियत संघले आफ्नो कारखानामा बनेको मल बेचेर कमाउने सट्टा अफगानिस्तानकै राष्ट्रिय सम्पत्तिको रूपमा मल कारखाना खोलीदिएँ । त्यहाँको जग्गा-जमिन माथि कब्जा गरी आफ्नो बगान बनाउने सट्टा सामन्ती व्यवस्था तोडी भूमिसुधार गरी खेत हीन र गरीब किसानहरूमा खेत वितरण गर्नमा मद्दत गरे, दुई लाख ७० हजार हेक्टर जग्गा राजकीय फाराम बनाउनमा मद्दत गरे, ६० हजार युवकहरूलाई टेक्निकल ट्रेनिङ्ग दिए, १४० वटा प्रोजेक्ट खोलीदिए र अब ८१ वटा ठूलठूला कारखानाहरू खोल्नमा मद्दत गर्दछन् र यी सब कार्यले अफगानिस्तान निश्चित रूपले छिट्टै एक स्वतन्त्र, सार्वभौम सम्पन्न शक्तिशाली देश बन्नेछ र सोभियत फौज अफगानिस्तानबाट उत्तर कोरियाबाट गए भैं खुसिराजिसँग बिदा लिएर जानेछन् ।

सी.आई.ए. ले जे गर्ने गरोस्, तर सोभियत फौज बिना शर्त तुरुन्तै हटोस् भन्नेहरूले फेरी अफगान जनताको भविष्य अन्धकारमा राख्ने गरी अफगानिस्तानमाथि सी.आई.ए. को राज चलोस् भन्ने नै चाहेको हो भन्ने कुरोमा केही शंका छ स्पष्टतः बाब्राक कर्माकको विरोध गर्नु र शर्त सोभियत फौज हटोस् भन्नु विश्व-साम्राज्यवाद खासगरी अमेरिकी साम्राज्यवादको सेवा गर्ने कार्य हो ।

यहाँ एक सवाल अर्को छ की यो प्रतिक्रियावादी विचारधारा वामपन्थी भन्नेहरू मध्ये कसै-कसैले कहाँबाट पाए स्पष्ट छ वहाँहरूले यस्तो गलत विचार आफैँले वैज्ञानिक विश्लेषणद्वारा निकालेको होइन । यस पञ्चायती अधिनायकवादीको देन यो पनि हो कि कमसेकम वामपन्थीहरूकै बीचमा पनि बिना पूर्ण धारणा आपसमा छलफल गरौं एउटा निचोड निकाल्ने प्रवृत्ति पनि खतम गरिदिएको छ । कतिपय तथाकथित वामपन्थीहरू साम्राज्यवाद र प्रतिक्रियावादले नै तालिम गरी बनाएका छन् ता कि यसरी छ्यासमिसे गरेर कुन गलत वामपन्थीहरूले आपसमा टुंग्याउन नसकोस् । यस्ता नक्कली वामपन्थीहरूले गर्दा कतिपय ईमानदार तत्वहरूले सर्वहारा वर्गमा दृष्टिकोण, मजदूर वर्गीय अडान लिने जरुरत सम्भावना छोडेको छ । र कतिपय प्रतिक्रियावादी राष्ट्रवादी अडान लिन पुग्छन् निश्चय पनि राष्ट्रवाद पनि तीन किसिमको हुन्छ सामन्ती राष्ट्रवाद,

पूँजीवादी राष्ट्रवाद सर्वहारा वर्गीय दृष्टिकोण, मजदूर र वर्गीय अडानमा आधारित हुन्छ । आज कतिपय वामपन्थीहरू आफ्नो सैद्धान्तिक अडान र राजनीतिक सोचाईलाई मार्क्सवाद लेनिनवादमा आधारित गर्नुभन्दा पनि नेपाल-रेडियो र बी.बी.सी. को प्रचारमाथि नै आधार बनाएको पाइन्छ ।

समय आएको वामपन्थीहरूले आफ्नो विचार सर्वहारा दृष्टिकोण र मजदूर वर्गीय अडानमा आधारित गरी बिना-पूर्वधारणा र आपसमा विचारको आदान प्रदान गरी सही निचोड निकाल्ने चलन चलाइयोस् ।

तीन डी नीतिबाट कूटनीतिमा

अपूर्ण युद्धोत्तर अवधिभरी संयुक्त राज्य अमेरिकाले दक्षिण-एशियामा अधिकार जमाउने प्रयास गरेको छ । हालमा कार्यहरूमा भारत र अफगानिस्तानका घटनापछि यो प्रवृत्ति अरू टड्कारो भएको छ । युद्धपछिको पहिलो १० वर्षमै यस उप-महादेशले, विशेषतः भारतले वासिङ्गटनको सर्वाधिक ध्यानाकर्षण गरिसकेको थियो ।

सवैभन्दा पहिला, १९४७ मा भारत र पाकिस्तानले स्वाधीनता प्राप्त गरेपछि र बेलायतले त्यो क्षेत्र छोडेपछि, त्यहाँ एक 'रिक्तता' खडा भयो । दोश्रो, दक्षिण एशियामा र विशेषतः भारतमा राष्ट्रिय मुक्ति आन्दोलनका परम्पराहरू र साम्राज्यवाद-विरोधी भावनाहरू बलिया थिए, जसले अमेरिकाली रणनीतिज्ञहरूले दाबी गरेअनुसार एक गम्भीर 'कम्युनिष्ट खतरा' उत्पन्न गरे । अनि अन्त्यमा, एशियाको राजनीतिक परिस्थिति भारतले लिने स्थितिमाथि धेरै हदसम्म निर्भर हुनेछ भन्ने कुरासित अमेरिकाली नेताहरू अवगत थिए, त्यसबेला नै विकासोन्मुख देशहरूबीच भारतको ठूलो प्रभाव थियो । १९५१ मा दक्षिण एशियाबारे अमेरिकाली राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्द्वारा प्रस्तावित मस्यौदा नीति वक्तव्यमा भनिएको थियो 'भारतलाई गुमाउनुको अर्थ वस्तुतः पूरै एशिया गुमाउनु हुनेछ, यो संयुक्त राज्य अमेरिकाको सुरक्षा स्थितिमा गम्भीर खतरा हुनेछ ।

'दक्षिण एशियामा यस्तो दृष्टिकोणको' विकास गर्न जुन दक्षिण एशियाली मुलुकहरूबाट 'शान्तिको समयमा चाहेका वा युद्धको अवस्थामा आवश्यक भएका सुविधाहरू हासिल गर्न संयुक्त राज्य अमेरिका र यसका सहयोगीहरूलाई सहायक होस् र जसले सोभियत संघलाई यी राष्ट्रहरूबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सैनिक समर्थन वा सहायता प्राप्त गर्नबाट रोकोस्, दुई अमेरिकाली नीतिको उद्देश्य हो भन्ने कुरामा पनि वक्तव्यले जोड दिएको थियो ।

तीन डी कार्यक्रम **deter** डर देखाएर रोक्नु, **depend** निर्भर बनाउनु, **develop** विकास गर्नु त्यो आधार बन्यो जसमा संयुक्त राज्य अमेरिकाले दक्षिण एशियाका मुलुक रुस सित आफ्ना सम्बन्धहरूको विकास गर्‍यो ।

यस चरणमा यसले भारत र पाकिस्तानलाई आफ्नो छत्रछायाँमा आक्रामक गुटमा सरिक गराउने र यस क्षेत्रमा एउटै सैनिक-राजनीतिक प्रणाली स्थापना गर्ने तर्फ आफ्नो मुख्य प्रयास लगायो ।

यी उद्देश्यहरूलाई ध्यानमा राखेर यसले १९४९ मा काश्मिरबारे भारत र पाकिस्तानबीचको विवादलाई सुल्झाउने कैयौं प्रयासहरू गर्‍यो । यसले काश्मिरको प्रश्नमा छुटहरू नदिएमा भारतलाई आर्थिक सहायता बन्द गर्ने धम्की दिएर भारत सरकारमाथि दबाव दियो । तर धम्कीको नीतिले वासिङ्गटनका राजनीतिज्ञहरूले आशा गरेअनुसारको परिणाम दिएन । स्वाधीनता हासिल गर्ने बित्तिकै, भारतले देशको राष्ट्रिय प्रभुसत्ता सबल बनाउने दिशामा लक्षित बाटोको अनुशरण गर्न थाल्यो । यसको विदेश नीति असंलग्नतामा गर्न थाल्यो । यसको विदेश नीति असंलग्नताका सिद्धान्तहरूमा आधारित भयो जुन भारतलाई आफ्नो आक्रामक योजनाहरूको साधन बनाउने संयुक्त राज्य अमेरिकाका प्रयासहरूको विपरीत थियो ।

१९५० मा संयुक्त राज्य अमेरिकाले फिलिपिन्सको वागुइओमा आयोजित एक विशेष सम्मेलनमा जुट स्थापना गर्ने फेरी अर्को प्रयास गर्‍यो तर भारत, श्रीलंका, बर्मा र इण्डोनेशियाको विरोधको कारण असफल भयो ।

१९५२ मा ड्याइट आइजनहावर राष्ट्रपति भएपछि अमेरिका-भारत सम्बन्ध अझ बढी तनावग्रस्त भयो । नयाँ प्रशासनले असंलग्न आन्दोलनप्रति अत्यन्तै नकारात्मक दृष्टिकोण लियो र भारतलाई यसको शान्तिप्रिय नीतिको परित्याग गर्न लगाउन प्रत्येक औसरको उपयोग गर्‍यो । उसमा पाकिस्तानलाई विशेष भूमिका प्रदान गरियो, यसले भारतलाई सैनिक धम्कीद्वारा ब्याकमेल गर्नु थियो र यो धम्कीलाई वर्षेनी बढी रूपमा मूर्त बनाउन वासिङ्गटले मद्दत गर्‍यो ।

संयुक्त राज्य अमेरिका र पाकिस्तानले सैनिक सहायता सम्बन्धी वार्ता १९५२ मै थाले, यो १९५३ सम्म जारी रह्यो । मे १९, १९५४ मा, भारतलाई कम्युनिष्ट खतराविरुद्ध बन्ने भएको सैनिक-राजनीतिक गुटहरूको प्रणालीमा सम्मिलित हुन मनाउने सबै आशा मरिसकेपछि, संयुक्त राज्य अमेरिका र पाकिस्तानले पारस्परिक प्रतिरक्षा सहायता सम्झौतामा हस्ताक्षर गरे जसअन्तर्गत पाकिस्तानले गहकिलो अमेरिकाली सैनिक तथा आर्थिक सहायता पाउन थाल्यो । त्यसबेलादेखि वासिङ्गटनले दुई देशबीचका अन्तरविरोधहरूको लाभ उठाउँदै, भारत को प्रति सन्तुलनको रूपमा पाकिस्तानलाई खुल्ला समर्थन दियो । यसरी एशिया शक्ति सन्तुलन नीतिको तारो बन्यो ।

१९५० को दशकको मध्यमा अमेरिका-भारत सम्बन्ध तनावपूर्ण रहे । भारतको स्वतन्त्र तथा स्वाधीन विकारप्रति समर्थन घोषणा गरी टोपल्दै, वासिङ्गटनले यथार्थमा आफ्नो दबाव तथा ब्याकमेलको नीति जारी राख्यो । छैठौं दशकको अन्त्यसम्ममा दक्षिण

तथा दक्षिण-पूर्व एशियामा सैनिक गुटहरूको एक सिङ्गो प्रणाली स्थापना गर्ने दिशामा लक्षित अमेरिकाली नीति असफल भएको स्पष्ट हुँदै गइसकेको थियो । त्यस अतिरिक्त, भारत र श्रीलंकासित सोभियत संघसँग बढ्दो मैत्री सम्बन्धहरू र यी देशहरूलाई उसको बढ्दो आर्थिक सहायताले वासिङ्गटनलाई ब्याकुल बनायो । त्यसपछि, नै यसले भारतसितका आफ्ना सम्बन्धहरूमा रहेका तनावलाई केही खुकुल्याउने निर्णय गर्‍यो र १९५८ मा भारतलाई आफ्ना आर्थिक सहायता वृद्धि गर्‍यो । तर, आइजनहावर प्रशासनले दक्षिण एशियाली देशहरूका सैनिक-राजनीतिक गुटहरूको एउटै प्रणाली स्थापना गर्ने आशा मारिसकेको थिएन । १९५१ मा, भारत-चीन सीमामा भूगडा सुरु भएपछि, वासिङ्गटनले भारतलाई आफ्नो सैनिक कूटनीतिको कक्षमा तान्ने अर्को प्रयास गर्‍यो र जनवादी चीनको विरुद्ध भारत-पाकिस्तान प्रतिरक्षात्मक गठबन्धनको स्थापना गर्ने विचार प्रस्तुत गर्‍यो । यसले फेरी एकपटक काश्मिरको विषयलाई लिएर चलिरहेको भारत-पाक विवादलाई समाधान गर्ने प्रयास पनि गर्‍यो, यो विषयमाथि अन्तर्राष्ट्रिय अदालतद्वारा विचार गराउने प्रस्ताव राख्यो । भारतले दुबै प्रस्तावहरू अस्वीकार गर्‍यो किनकी त्यस्तो अदालतले पश्चिमा मुलुकहरूका र सर्वोपरित संयुक्त राज्य अमेरिकाका हीतहरूमा काम गरेर, पाकिस्तानको पक्षमा फैसला दिनेछ भन्ने उसलाई राम्रै थाहा थियो ।

यसरी १९५० को दशकमा भारत तथा पाकिस्तान समेत सरिक भएको एउटै गठबन्धन स्थापना गर्न वासिङ्गटनले पटक-पटक गरेका प्रयासहरू विफल भए । भारतको शान्तिप्रिय तथा साम्राज्यवाद-विरोधी नीति र यसलाई सोभियत संघ तथा अरू समाजवादी राज्यहरूको बढ्दो समर्थनले गर्दा दक्षिण एशियालाई आक्रमणको आधार थलोमा परिणत गर्ने अमेरिकाका प्रयासहरूबाट कुनै परिणाम निस्केनन् ।

सातौँ दशकमा तेश्रो विश्वका मुलुकहरूसित कसरी सलुक गर्ने भन्ने प्रश्नलाई अमेरिकाली विदेश नीतिमा केन्द्रीय स्थान दिइयो ।

संयुक्त राज्य अमेरिकाले विकासोन्मुख राष्ट्रहरूसितका आफ्ना सम्बन्धहरूमा 'नयाँ युग'को घोषणा गर यो तापनि दक्षिण एशियामा यसले अनुसरण गरेको लक्ष्य उही नै रह्यो । त्यो लक्ष्य यस क्षेत्रका देशहरूलाई साम्यवादको विस्तारको 'प्रतिरक्षात्मक अवरोध' मा परिणत गर्नु थियो ।

१९६१ मा जोन.एफ.केनेडी सत्तामा आएपछि, अमेरिकाली कूटनीतिले दक्षिण एशिया र विशेषता: भारतमाथि फेरी आफ्नो ध्यान केन्द्रीय गर्‍यो । भारत केनेडीको नयाँ केन्द्रीय गर्‍यो । भारत केनेडीको नयाँ कूटनीतिको र विशेष रूपमा, विकासोन्मुख राष्ट्रहरूको सम्बन्धमा नयाँ सीमान्त क्षेत्रहरूको नीतिको प्रमुख विषय बन्यो ।

भारतप्रति यो रुची वृद्धि कैयौँ वस्तुगत कारकहरूको परिणाम थियो । सातौँ दशकको अन्त्यमा तटस्थता तथा असंलग्नताको नीतिप्रति वासिङ्गटनको दृष्टिकोण

शत्रुताबाट (जो हाम्रा साथ छैनन् ती हाम्रा विरुद्ध छन्) असंलग्न राष्ट्रहरूसित देखावटी प्रेममा परिवर्तन भयो ।

केनेडी प्रशासनले भारतको विकासलाई प्रभावित गर्ने र त्यस देशलाई अमेरिकाली स्वार्थ सिद्ध गर्न लगाउने नयाँ प्रयासमा त्यस देशविरुद्ध कूटनैतिक आर्थिक, प्रचार तथा अन्य माध्यमहरूबाट व्यापक प्रहार सुरु गर्‍यो ।

भारतप्रति केनेडी प्रशासनको आर्थिक नीतिको लक्ष्य त्यस देशको आर्थिक विकासलाई पूँजीवादी मार्गमा अघि बढाउनु, केही हदसम्म भारतीय राष्ट्रिय बुर्जुवा वर्गका स्थितिहरूलाई बलियो बनाउनु र भारतलाई विश्व पूँजीवादी अर्थतन्त्रमा अझ बढी निर्भर तुल्याउनु थियो ।

वासिङ्गटनले भारतमा आफ्नो प्रचार क्रियाफललाई पनि बढायो । केनेडी प्रशासनअन्तर्गत नै अमेरिकाली तथा भारतीय प्रचार साधनहरूमार्फत्, सांस्कृतिक तथा प्राविधिक सम्पर्कहरू र शिक्षा प्रणालीमार्फत् भारतमा बैचारिक घुसपैठ गर्न निकै ठूलो ध्यान दिइयो । यसको उद्देश्य भारतमा नामत र यस्तो वातावरण खडा गर्नु थियो जुन अमेरिकाली राजनीतिक योजनाहरू निम्ति सर्वाधिक अनुकूल होस् । बुद्धिजीवीहरू, निजामती कर्मचारीहरू, ट्रेड युनियन नेताहरू र विद्यार्थीहरू अर्थात् राज्यको प्रशासन र देशको विदेश नीति मार्गको प्रतिवादनमा प्रत्यक्ष संलग्न भएका वा हुनेहरू यसको लक्ष्य बने ।

उता अमेरिकाली केन्द्रीय गुप्तचर एजेन्सी (सी.आई.ए.) ले पनि अमेरिकाली पिस कोर, एशिया फाण्डेशन र अरू धेरै संगठनहरूको आँडमा अन्तिम आफ्नो क्रियाकलापलाई उल्लेखनीय रूपले गहन बनायो । सी.आई.ए. को देशको सच्चा तटस्थता तथा स्वाधीनताको निम्ति काम गरिरहेका प्रगतिशील भारतीय नेताहरूको बदनाम गर्नु र साथै अमेरिकासित सम्बन्धहरू बलियो बनाउने पक्षमा रहेका संगठन पार्टी र राजनीतिक नेताहरूलाई समर्थन गर्नु थियो । यसले धार्मिक कलह भड्काउने र प्रगतिशील शक्तिहरूलाई फलकित गर्ने प्रयासमा त्यहाँका शोषितवादी धार्मिक संगठनहरूलाई वित्तीय सहायता पनि दियो ।

भारतप्रति वासिङ्गटनको नीतिले प्रारम्भमा केही सफलता हासिल गरेको थियो, तापनि अमेरिका भारत सम्बन्धलाई गम्भीर अन्तरविरोधहरूले घेरी नै रहे, जुन कुरा भारतले आफ्नो इलाकामा भएका पोर्तुगाली उपनिवेशहरू गोवा, वामम र दिउको मुक्तिको लागि पाइला सलेपछि स्पष्ट प्रकट भयो । संयुक्त राज्य अमेरिकाले भारतका न्यायोचित कार्यहरूलाई अवरुद्ध गर्ने प्रयास गर्‍यो र भारत सरकार आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिका लागि सैनिक उपाय गर्न बाध्य भयो, उसले वासिङ्गटनमा रोष जगायो । संयुक्त राज्य अमेरिकाले नाटोमा रहेको सहयोगीको रूपमा पुर्तलको समर्थन गरेको थियो ।

संयुक्त राज्य अमेरिकाका वैदेशिक सम्बन्धहरू, १९५१, वासिङ्गटन १८७७ खण्ड ६
पृष्ठ १६५१ ।